

Anna Karpińska

Gromadzenie akt sądowych: stan archiwów sądowych na obszarze działania Archiwum Państwowego w Olsztynie

Echa Przeszłości 3, 125-138

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Karpińska
Archiwum Państwowe
w Olsztynie

GROMADZENIE AKT SĄDOWYCH. STAN ARCHIWÓW SĄDOWYCH NA OBSZARZE DZIAŁANIA ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OLSZTYNIE

Wstęp

Dokumentacja sądowa ma duże znaczenie dla celów badawczych i urzędowych. Akta te stanowią materiał źródłowy dla badaczy reprezentujących wiele dyscyplin naukowych. Dla badaczy gospodarczych dostarczają one informacji na temat stosunków agrarnych, ekonomicznych, własnościowych terenu właściwego dla kompetencji danego sądu. Dla historyków prawa stanowią bazę badawczą z zakresu ustroju sądownictwa i różnorodnych stosunków prawnych, jak również praktyki procesowej. Wartość dokumentacji potęguje fakt, iż na jej podstawie można śledzić poszczególne problemy na przestrzeni długiego czasu, sięgającego w większości archiwów trzech stuleci.

W przypadku archiwum olsztyńskiego wyjątkową wartość dowodową posiadają akta sądowe dla prowadzenia kwerend z zakresu badania stosunków prawnych czy w prowadzonych procesach odszkodowawczych.

Charakterystyka ta dotyczy w równym stopniu materiałów archiwalnych, stanowiących zasób archiwów państwowych, jak i dokumentacji przechowywanej w archiwach zakładowych sądów wszystkich instancji. Archiwa te są w 100% objęte nadzorem archiwalnym.

Pod względem ilości jednostek nadzorowanych jest to druga, po samorządzie terytorialnym, grupa, natomiast pod względem rozmiarów zgromadzonego zasobu – niewątpliwie pierwsza.

W opracowaniu niniejszym postawiono sobie za cel przedstawienie najistotniejszych zagadnień, dotyczących gromadzenia akt w archiwach zakładowych

sądów istniejących na obszarze działania Archiwum Państwowego w Olsztynie. Szczególnie zaakcentowano tematykę charakteru zasobu archiwów i kształtujących go czynników.

Wśród czynników mających wpływ na kształtowanie zasobu najczęściej uwagi poświęcono sprawom jakości bazy lokalowej oraz wpływu, jaki na jakość i stan zachowania dokumentacji aktowej ma dbałość o wielkość i stan techniczny lokalu archiwum. Sytuacja lokalowa omawiana jest też dlatego, iż na nią archiwiści kontrolujący jak również personel archiwów mają stosunkowo najmniejszy wpływ.

Archiwista docenia zależność między bazą lokalową i profilaktyką archiwalną a jakością i kompletnością przechowywanej dokumentacji. W wypadku archiwów sądowych b. woj. olsztyńskiego było to i jest jedno z najistotniejszych zagadnień.

1. Historia

Po zakończeniu działań wojennych sieć sądów powszechnych na Warmii i Mazurach była kształtowana w oparciu o polską ustawę z 1928 r. o ustroju sądów powszechnych, przy zachowaniu poniemieckiego układu terytorialnego oraz bazy materialnej. Teren ten stanowił jednak tylko część byłej prowincji wschodnio-pruskiej, w związku z czym był pod względem perspektyw organizacyjnych znacznie trudniejszy niż Pomorze Zachodnie czy Śląsk. Tam bowiem można było dawną siatkę organizacyjną sądownictwa niemieckiego wykorzystać w większym stopniu wobec przejścia do Polski całych okręgów sądowych¹. Próby odtworzenia struktury sądownictwa ukształtowanej w wyniku pruskiej reformy z 1877 r.² podjęto również na Warmii i Mazurach. W 1945 r. zaczęły działać pierwsze sądy grodzkie, powołano też sądy okręgowe w Olsztynie, Bartoszycach i Braniewie, a więc w miastach będących przed wojną siedzibami niemieckich sądów okręgowych. Jednak, ze względu na peryferyjne, w ówczesnych granicach Okręgu Mazurskiego, położenie geograficzne, słabe zaludnienie i brak łączności – zlikwidowano z dniem 1.01.1946 r. sądy w Bartoszycach i Braniewie, tworząc takie placówki w Giżycku i Pasłęku. W każdym mieście powiatowym oraz Dobrym Mieście i Ornećce działały sądy grodzkie.

¹ B. Kunicka-Michalska, *Początki polskiego sądownictwa powszechnego na Warmii i Mazurach (1945–1947)*, „Warmia i Mazury. Miesięcznik kulturalny”, 1963, nr 1(142), Olsztyn – Elbląg – Elk, ss. 7-9, s. 7.

² Ustawa z dnia 21.01.1877 r. o ustroju sądów powszechnych (Gerichtsverfassungsgesetz) wprowadzała sądy obwodowe (Amtsgerichte) i okręgowe (Landsgerichte).

Wszystkie one podlegały Apelacji Olsztyńskiej, która łącznie obejmowała swym zasięgiem 29 powiatów.

Gruntownej zmiany w organizacji sądów powszechnych dokonała ustawa z 20 lipca 1950 r. *Prawa o ustroju sądów powszechnych*.³ Struktura sądownictwa została ściśle powiązana z podziałem administracyjnym.

Na terenie województwa olsztyńskiego utworzono Sąd Wojewódzki w Olsztynie i 19 sądów powiatowych. Po reformie administracji w 1975 r. sądami powszechnymi są sądy rejonowe z jednostką nadrzędną – Sądem Wojewódzkim (od 1998 r. – Okręgowym) w Olsztynie.

Z istotniejszych zmian w organizacji sądownictwa, mających wpływ na zasób archiwów sądowych można wymienić:

- likwidację okręgowych sądów pracy w 1985 r. i powierzenie spraw pracy sądom wojewódzkim i rejonowym;⁴
- likwidację Okręgowej Komisji Arbitrażowej w 1989 r. i powierzenie spraw gospodarczych sądom wojewódzkim i rejonowym⁵;
- likwidację państwowych biur notarialnych w 1991 r. i przekazanie prowadzenia ksiąg wieczystych sądom⁶;
- utworzenie z dniem 1.01.2001 r. przy Sądzie Rejonowym w Olsztynie VIII Wydziału Krajowego Rejestru Sądowego, działającego na terenie całego województwa.

Aktualnie pod nadzorem archiwum olsztyńskiego i jego oddziałów znajdują się następujące jednostki organizacyjne:⁷

1. Sąd Okręgowy w Olsztynie,
2. Sąd Rejonowy w Bartoszycach,
3. Sąd Rejonowy w Bartoszycach – Zamiejscowy Wydział Cywilno-Karny i Zamiejscowy Wydział Ksiąg Wieczystych w Lidzbarku Warm.,
4. Sąd Rejonowy w Biskupcu,
5. Sąd Rejonowy w Biskupcu – Roki Sądowe w Mrągowie, Zamiejscowy Wydział Ksiąg Wieczystych w Mrągowie (nadzorujący – Oddział AP w Mrągowie),

³ Ustawa z 20.07.1950 r. o zmianie prawa o ustroju sądów powszechnych (Dz.U.R.P. 1950 Nr 38 poz. 347), Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27.11.1950 r. o dostosowaniu sądów powszechnych do nowych przepisów ustrojowych i o zniesieniu sądów zbędnych (Dz.U.R.P. 1950 r. Nr 54 poz. 496).

⁴ Dz.U. z 1986 r. Nr 3 poz. 22.

⁵ Ustawa o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. 1989 r. Nr 33 poz.175).

⁶ Ustawa z 14.02.1991 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o notariacie (Dz.U. z 1991 r. Nr 22 poz. 92).

⁷ Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 31.05.1975 r. w sprawie utworzenia sądów wojewódzkich i sądów rejonowych oraz ustalenia ich siedzib i obszarów właściwości powołano w woj. olsztyńskim 7 sądów rejonowych (Dz.U. 1975 r. Nr 18 poz. 99).

6. Sąd Rejonowy w Iławie,
7. Sąd Rejonowy w Kętrzynie (nadzorujący – Oddział AP w Mrągowie),
8. Sąd Rejonowy w Nidzicy (nadzorujący Oddział AP w Nidzicy)⁸,
9. Sąd Rejonowy w Olsztynie,
10. Sąd Rejonowy w Ostródzie,
11. Sąd Rejonowy w Ostródzie – Zamiejscowy Wydział Ksiąg Wieczystych w Morażu⁹,
12. Sąd Rejonowy w Szczytnie.

Sądy obejmują terytorium jednego lub dwóch powiatów i podlegają dwóm Okręgom Apelacyjnym – w Białymstoku i w Gdańsku.

2. Zasób aktowy sądów

Archiwa sądowe przechowują dokumentację własną, dziedziczną i zdeponowaną. Najprostszą do określenia jest ilość i jakość dokumentacji zdeponowanej, natomiast kontrolując archiwa sądowe stwierdzamy, iż w części sądów wyodrębnienie i określenie poszczególnych partii akt nie jest zadaniem prostym z następujących względów:

- niewyodrębnianie fizycznie dokumentacji zespołów zamkniętych; z braku dostatecznej ilości miejsca akta są przemieszane w ramach jednego wydziału; ponadto niektóre zbiory, np. Wydziałów Ksiąg Wieczystych w sądach rejonowych czy akta administracji sądowej Sądu Okręgowego w Olsztynie traktowane są jak całość ukształtowana w drodze sukcesji;

- brak oznaczenia kategorii, niewypełnianie przez sędziów prowadzących sprawę metryczek na aktach dotyczących kwalifikacji;

- układ akt spraw sądowych w archiwum jest typowym układem registralnym. Oznaczenie kategorii i oddzielenie akt kat A w sądach rejonowych, z wyjątkiem ksiąg wieczystych jest mało realne, ponieważ burzyłoby stosowany powszechnie układ chronologiczno-rzeczowy;

- brak odrębnej ewidencji archiwum – akta w części sądów przekazuje się do archiwum bez spisów zdawczo-odbiorczych; główną przyczyną takiej praktyki jest brak obsady personalnej archiwum, wskutek czego archiwa pełnią funkcją podręcznych składnic poszczególnych wydziałów;

⁸ Sąd Rejonowy w Nidzicy utworzono z dniem 1.01.1991 r. na mocy Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 19.12.1990 r. zmieniającego wyżej cytowane rozporządzenie (Dz.U. 1990 r. Nr 90 poz. 534).

⁹ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 września 2000 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie określenia sądów rejonowych prowadzących księgi wieczyste (Dz.U. 2000 r. Nr 81 poz. 910).

– niewielkie ilości zamkniętych, poniemieckich ksiąg wieczystych nie są oddzielone od ksiąg czynnych.

Argumenty powyższe skłaniają do wspólnego scharakteryzowania własnego i dziedzicznego zasobu aktowego archiwów. Ze względu na specyfikę zasobu postanowiono potraktować oddzielnie zasób Sądu Okręgowego i sądów rejonowych.

2.1. Akta własne i dziedziczone – kompletność i stan zachowania

Sąd Okręgowy w Olsztynie

W archiwum sądu przechowywana jest dokumentacja:

- Sądu Apelacyjnego w Olsztynie z lat 1945–1950;
- Sądu Wojewódzkiego w Olsztynie z lat 1950–1998;
- Sądu Okręgowego w Olsztynie z lat 1999–2000.

Są to akta spraw karnych o przestępstwa należące do właściwości sądu z całego województwa, akta cywilne – sporne i niesporne, rodzinne – rozpoznawane przez sąd w I i II instancji, akta Wydziału Penitencjarnego (I instancji), akta Okręgowego Sądu Pracy do 1985 r., obecnie Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, Okręgowej Komisji Arbitrażowej do 1989 r. – obecnie Wydziału Gospodarczego. Łączna ilość akt wynosi 1002,00 m.b. w tym 202,00 m.b. akt kat. A i 800,00 m.b. akt kat. B.

Zatrudnienie przez Sąd Okręgowy etatowego archiwisty zaowocowało wyodrębnieniem i całkowitym uporządkowaniem bardzo ciekawego zbioru dokumentacji organizacyjno-administracyjnej za lata 1945–2000, liczącego blisko 34,00 m.b. akt kat. A dotyczących działalności b. Sądów Apelacyjnego i Wojewódzkiego, wszystkich podległych sądów oraz b. państwowych biur notarialnych.

Akta przekazywane są do archiwum w dobrym stanie fizycznym, uporządkowane prawidłowo. Pod wpływem warunków przechowywania, głównie ciasnoty magazynów archiwalnych, ich stan fizyczny ulega stopniowej degradacji, a jest to dokumentacja o długim okresie przechowywania. Archiwa praktycznie nie posiadają rezerwy miejsca i przestrzeń uzyskiwana w wyniku brakowania akt jest natychmiast zapełniona przez akta spływające z wydziałów.

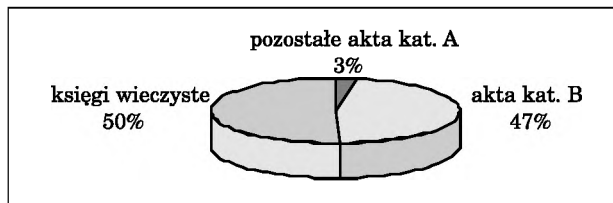
Zasób akt spraw jest w miarę kompletny. W styczniu 1976 r. miał miejsce groźny pożar budynku sądów w Olsztynie i bezpośrednio zagrożone były akta Okręgowej Komisji Arbitrażowej, mającej składnicę na najwyższej kondygnacji. Wprawdzie do pomieszczeń piwnicznych, gdzie zlokalizowane są

archiwa, zniszczenia nie dotarły, jednak sąd poniósł straty w dokumentacji w wyniku zaniedbań w okresie bezpośrednio po pożarze. Część akt w wyniku zawilgocenia, wielokrotnego transportowania, składania w tymczasowych pomieszczeniach była zniszczona na tyle, iż odtworzenie na ich podstawie czynności procesowych nie było możliwe. Szczęśliwie zniszczenia nie objęły materiałów archiwalnych, a na wybrakowanie akt nieczytelnych sąd uzyskał zezwolenia zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Sądy rejonowe

Zasób archiwów sądów rejonowych wart jest odrębnego omówienia ze względu na swoją specyficzną strukturę. Tworzą go akta wytworzone w latach 1945–2001 byłych sądów grodzkich, sądów powiatowych, państwowych biur notarialnych oraz obecnie istniejących sądów rejonowych. Są to akta spraw wydziałów karnych, cywilnych, rodzinnych, pracy oraz ksiąg wieczystych.

Łączna ilość akt w sądach rejonowych wynosi około 8963 m.b. akt, przy czym we wszystkich sądach ponad 50% zasobu stanowią akta kat. A (około 4760 m.b.). Wielkość ta nie dziwi, bowiem 92% do 96% akt kat. A w każdym sądzie to księgi wieczyste z lat 1945–2001.

Struktura zasobu archiwów sądów rejonowych

Pozostałe materiały archiwalne to głównie księgi sądowe (repertoria i skorowidze) oraz akta spraw sądowych sądów grodzkich, powiatowych i rejonowych, w tym akta wydzielone w trakcie brakowania dokumentacji jako sprawy przykładowe. Nie są to duże ilości, ze względu na małe zróżnicowanie spraw leżących w kompetencji sądów I instancji. Regulujące kwalifikację akt spraw sądowych Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1975 r. i następne z 1989 r. jeszcze te ilości ograniczyły¹⁰. Zazwyczaj

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 czerwca 1937 r. o przechowywaniu i niszczeniu akt i ksiąg w sprawach sądowych i administracji sądowej (Dz.U.R.P. Nr 42 poz. 335)

w archiwach akta te są kwalifikowane prawidłowo i przechowywane w wydzielonym miejscu archiwum.

Akta kat. A są w dość dobrym stanie fizycznym. Księgi wieczyste umieszcza się standardowo w trwałych oprawach, akta spraw w razie konieczności mają dodatkowe obwoluty. Sukcesywnej wymiany wymagają natomiast oprawy repertoriów.

Najważniejszy problem, z którym borykają się wszystkie sądy rejonowe, to sprawa przechowywania ksiąg wieczystych. Jak już wyżej wspomniano, stanowią one „lwią część” zasobu archiwalnego¹¹, bardzo dynamiczną pod względem corocznego przyrostu ilościowego. Wydziały ksiąg wieczystych zagospodarowują w celu ich przechowywania każdą dostępną powierzchnią, a i tak zdarza się, iż akta zajmują jeszcze część podłogi.

Dokumentacja niearchiwalna to akta spraw własne i dziedziczone, wytworzone przez sądy grodzkie i powiatowe. Ilość dziedziczonych akt kat. B jest zazwyczaj niewielka, zależy w dużej mierze od systematyczności przeprowadzanego brakowania akt, ale w żadnym z sądów nie przekracza ona 60,00 m.b. Pozostałe akta, łącznie blisko 4100,00 m.b. to akta własne, których okres przechowywania jeszcze nie upłynął.

Stan fizyczny akt kat. B, zwłaszcza starszych, pozostawia w niektórych sądach wiele do życzenia. Awaryjne instalacje wodnej i kanalizacyjnej powodują zawilgocenie akt z widocznymi śladami pleśni – np. w Sądzie Rejonowym w Biskupcu pilnego uporządkowania i odkażenia wymaga 26,00 m.b. akt z lat 1948–1970, zniszczonych w wyniku awarii instalacji kanalizacyjnej. Podobny jest stan części akt karnych przechowywanych w budynku Roków Sądowych w Mrągowie. Z kolei ciasnota i zły stan magazynów są przyczyną zniszczeń mechanicznych – zatarciu ulegają opisy teczek, uszkodzeniu – okładki akt. Uwagi te dotyczą m.in. sądów w Bartoszycach, Iławie, Olsztynie i Ostródzie. Degradacja fizyczna akt w żadnym z sądów nie dotyczy ich zawartości merytorycznej i nie powoduje konieczności ich wcześniejszego brakowania.

Sądy rejonowe gromadzą niewielkie ilości akt administracyjnych. Są to zbiory uporządkowane, w dobrym stanie fizycznym.

wprowadzało np. obowiązek zaliczania do kat. A po jednej sprawie karnej z każdego artykułu k.k., obecnie zalicza się po 1 sprawie z rozdziału k.k.

¹¹ Liczba ksiąg wieczystych czynnych i nieczynnych (repertorium KW i AR) w sądach waha się od 194,00 m.b. (Sąd Rejonowy w Nidzicy) do 923,00 m.b. w Sądzie Rejonowym w Olsztynie.

Depozyty

Aktualnie podległe archiwum olsztyńskiemu archiwa sądowe przechowują już tylko niewielkie ilości akt zdeponowanych. Akta niemieckich sądów obwodowych przechowywane w państwowych biurach notarialnych, a następnie w sądach zostały w latach 1980–2000 przekazane archiwum¹². Wcześniej akt nie przyjmowano z powodu braku powierzchni magazynowej. W roku 1980 Państwowe Biuro Notarialne w Ostródzie przekazało do Oddziału AP w Mora-gu pierwszą większą partię 30,00 m.b. (9318 j.a.) akt sądowych. Następne akcesje miały miejsce dopiero w latach 1990–1991. W wyniku wspólnej akcji Sądu Wojewódzkiego w Olsztynie i Archiwum Państwowego przejęto do nowo otwartego Oddziału AP w Nidzicy 9 dużych partii akt o łącznej ilości 420,84 m.b. (70441 j.a.). W roku 2000 przejęto ostatnią partię akt b. Sądu Obwodowego w Lubawie w ilości 11,80 m.b. (1202 j.a.). W trakcie kontroli ujawniono, iż wydziały ksiąg wieczystych przechowują jeszcze niemieckie, w większości nieczynne księgi wieczyste, włączone do bieżącego zasobu. Wyłączenie ich w celu przekazania archiwum wymaga przeglądu całości ksiąg, co obecnie ma miejsce.

W Sądzie Rejonowym w Szczytnie przechowywany jest jeszcze niewielki (około 2 m.b.) zbiór testamentów z lat 1943–1945, który po zewidencjonowaniu zalecono przekazać archiwum olsztyńskiemu.

Z akt powojennych Sąd Okręgowy w Olsztynie przechowuje zbiór orzeczeń i akta spraw oraz repertoria i skorowidze z lat 1950–1954 Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Olsztynie w ilości 1,5 m.b. Akta te są w dalszym ciągu wykorzystywane w sprawach o odszkodowania, wynikających z ustawy z dnia 23.02.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych¹³. Na mocy powołanej wyżej ustawy sąd przechowuje również inny cenny zbiór 2406 akt spraw Wojskowego Sądu Rejonowego w Olsztynie z lat 1946–1955, w ilości 27,00 m.b. Był to sąd I instancji powołany do orzekania w sprawach o przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu państwa, o tzw. zbrodnie stanu. Orzecznictwu podlegały osoby cywilne oraz funkcjonariusze MO, UB, KBW, WOP. Akta te, bardzo bogate pod względem formalnym i merytorycznym, doczekały się już

¹² Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego PRL z 24.02.1961 r. w sprawie przechowywania i brakowania akt b. niemieckich organów sądowych i prokuratorskich (Monitor Polski 1961 r. Nr 33 poz. 155).

¹³ Ustawa z dnia 23.02.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. 1991 r., Nr 34 poz. 149).

własnej monografii¹⁴. Do czasu powołania Instytutu Pamięci Narodowej traktowane były jako depozyt archiwum.

3. Baza lokalowa sądów

Jak z powyższych informacji wynika, nie tyle zaniedbania i niekompetencja w dziedzinie działań merytorycznych, ile warunki przechowywania są wrogiem dokumentacji sądowej. A warunki techniczne to przede wszystkim budynki¹⁵.

Na terenie działania archiwum olsztyńskiego sądy to budynki z przełomu wieków. Na 11 omawianych, 7 zostało zbudowanych w latach 1880–1900, jeden w roku 1930, pozostałe w latach 1954–1976. W pierwszym okresie powojennym zachowana substancja lokalowa sądów determinowała przecież lokalizację placówek wymiaru sprawiedliwości. Budynki wznoszone na potrzeby niemieckich sądów obwodowych, potem służące jako siedziby polskich sądów grodzkich, teraz okazują się po prostu zbyt ciasne.

Archiwa sądowe usytuowane są w jednym lub kilku budynkach sądowych, w jednym wypadku sąd wynajmuje 3 pomieszczenia w budynku innej instytucji. Są zlokalizowane w piwnicach budynków. Magazyny na wyższych kondygnacjach to wyłącznie pomieszczenia zastępcze, wygospodarowane kosztem pomieszczeń biurowych. Powierzchnia łączna magazynów wynosi od 483,54 do 82,21 m². Tylko jedno archiwum, Sądu Rejonowego w Iławie (rok budowy 1976), składa się z dużych pomieszczeń, wspólnych dla kilku wydziałów. Archiwa Sądu Okręgowego i Rejonowego w Olsztynie zajmują w dwóch budynkach 33 pomieszczenia o łącznej powierzchni 483,54 m², w Sądzie Rejonowym w Biskupcu jest 11 pomieszczeń o łącznej powierzchni 166,64 m², przy czym jako pomieszczenie traktuje się tam również łączący poszczególne magazyny korytarz. Podobnie jest w Sądzie Rejonowym w Ostróźnie – 162,22 m² pow. – 8 pomieszczeń, również z zagospodarowanym na cele archiwalne korytarzem wewnętrznym. Przykładem ekstremalnym jest Sąd Rejonowy w Kętrzynie, gdzie akta zajmują 6 pomieszczeń (3 w budynku sądowym i 3 wynajęte poza budynkiem) o łącznej powierzchni 82,21 m², a więc przeciętnie na pomieszczenie wypada niewiele ponad 13 m² powierzchni. W pozostałych wypadkach archiwa to podobne kompleksy niewielkich piwnic.

Administracja sądowa, zdając sobie sprawę z niedostatków bazy lokalowej archiwów stara się ją, w miarę możliwości, powiększać. W czasie ostatnich

¹⁴ B. Łukaszewicz, *Wąjskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie, 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000, ss. 214.

¹⁵ Szczegółowe dane o bazie lokalowej ilustruje załączony aneks.

kilku lat prawie we wszystkich placówkach oddano do użytku nowe pomieszczenia. Łącznie w siedzibach sądów wygospodarowano i wyremontowano 7 dodatkowych pomieszczeń o łącznej powierzchni 164 m². W istniejących pomieszczeniach w miarę systematycznie wykonywano remonty i prace modernizacyjne, np. izolacje ścian, wymianę tynków, instalacje centralnego ogrzewania, instalacje elektryczne, wymiana drzwi i stolarki okiennej, wymiana posadzek.

W Lidzbarku Warm. dla potrzeb Roków Sądowych wyremontowano budynek, w którym na potrzeby archiwum przeznaczono 4 pomieszczenia o pow. 94,5 m². W Olsztynie zakupiono i wyremontowano dla potrzeb Krajowego Rejestru Sądowego budynek z 10 pomieszczeniami archiwalnymi o pow. 135,70 m². Wreszcie, Sąd Rejonowy w Kętrzynie, którego tragiczną sytuację lokalową przedstawiono powyżej, przystąpił do zasiedlania nowej siedziby, gdzie archiwum pod względem technicznym w pełni odpowiada standardom przechowywania i zabezpieczenia dokumentacji.

Warunki klimatyczne – wilgotność i temperatura wewnątrz pomieszczeń w większości wypadków odpowiadają normom, aczkolwiek w żadnym z sądów nie rozwiązano kompleksowo sprawy stałego wentylowania pomieszczeń.

Wszystkie pomieszczenia archiwalne są zabezpieczone w solidne, zgodne z obowiązującymi normami zamknięcia, okna posiadają kraty oraz są prawidłowo zabezpieczone przed wpływem światła dziennego. Wyposażone są w sprzęt gaśniczy i ewakuacyjny. Natomiast, oprócz nowych inwestycji, żaden z budynków sądowych nie jest wyposażony w instalację ppoż. z prawdziwego zdarzenia ani instalację antywłamaniową. Tylko jeden budynek, Sądów Okręgowego i Rejonowego w Olsztynie posiada dozór po godzinach urzędowania.

Również tylko w Sądzie Okręgowym w Olsztynie, zatrudniającym etatowego archiwistę, przeznaczono odrębne pomieszczenie na pokój do pracy. Poza tym wszystkie pomieszczenia archiwalne spełniają tylko rolę magazynów. Nie sposób wygospodarować tam odpowiedniego miejsca do pracy lub udostępniania akt.

Wyposażenie archiwów jest standardowe. Cała powierzchnia wypełniona jest regałami – drewnianymi (w mniejszym stopniu) i metalowymi. Dopiero w nowym sądzie w Kętrzynie magazyny wyposażono w regały kompaktowe. Jak wiadomo, standard wyposażenia wpływa dość wydatnie na stopień fizycznego zachowania dokumentacji.

Jak z powyższego tekstu wynika, w ostatnich latach, w sądach podlegających nadzorowi archiwum olsztyńskiego podjęto szereg skutecznych działań, mających na celu poprawienie bazy lokalowej i warunków przechowywania akt. Dobrze, że nie polegały one tylko na naprawianiu szkód, ale spowodowały powiększenie powierzchni i standardu archiwów z nowymi inwestycjami włącz-

nie. Palącym problemem pozostaje nadal za mała powierzchnia magazynów archiwalnych, przy powiększających się rozmiarach zasobów.

Brakowanie akt, nawet regularne, nie stanowi antidotum na lokalowe bolączki archiwów – ilość nowych spraw wpływających do sądów nie równoważy ilościowo akt brakowanych.

Poprawa stanu archiwów sądowych, a co za tym idzie, lepsza jakość przechowywanej w nich dokumentacji – to jest problem, którym żywo interesują się zarówno służby nadzoru archiwalnego, jak i odpowiedzialne komórki resortu sprawiedliwości. Wyrazem tego zainteresowania było zorganizowane w dniach 4–5 września 2001 r. III Krajowego Sympozjum Archiwalnego, którego hasło brzmiało: *Archiwa instytucji wymiaru sprawiedliwości w służbie państwa i obywateli*. Organizatorem sympozjum były Zarząd Główny i Oddział Łódzki Stowarzyszenia Archiwistów Polskich przy współpracy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i w porozumieniu z Ministerstwem Sprawiedliwości. Uczestniczyli w nim prawnicy i archiwiści, pracownicy naukowcy i praktycy z archiwów państwowych, pracownicy resortu sprawiedliwości i archiwiści zatrudnieni w archiwach zakładowych sądów. Celem sympozjum było określenie metodycznych podstaw zarządzania dokumentacją wymiaru sprawiedliwości. Tematyka przygotowanych referatów oraz wystąpień dyskusyjnych dotyczyła m.in. roli resortowych przepisów kancelaryjno-archiwalnych w kształtowaniu zasobu oraz aktualnego stanu archiwów sądowych i ich potrzeb. Omawiano również metody i problemy związane z opracowaniem dokumentacji w archiwach oraz wskazywano na nowe w tej dziedzinie perspektywy racjonalizacji pracy poprzez wykorzystanie technik i procedur komputerowych.

Należy wyrazić nadzieję, że dla wszystkich uczestników spotkanie to było nie tylko pożyteczną reasumpcją stanu obecnego, ale przede wszystkim impulsem do wspólnego, efektywnego działania.

Tabela 1. Baza lokalowa archiwów sądowych

Lp.	Sąd	Rok budowy	Liczba pomieszczeń	Pow. w m ²	Zabezpieczenie	Remonty, inwestycje
1.	Okręgowy w Olsztynie Rejonowy w Olsztynie	1880 1930 – Krajowy Rejestr Sądowy	33 piwnice KRS – 10	483,54, w tym KRS 135,7	dozór w trakcie i po godzinach urzęd., brak systemu alarm.; KRS – archiwum zaopatrzone w system antywłam. i ppoż.	2000 r. – zakupienie i generalny remont budynku na potrzeby KRS
2.	Rejonowy w Bartoszycach	1900	11 – piwnica	271,12	brak dozoru, brak systemu alarmowego	1997 r. – pozyskanie 1 pomieszczenia o pow. 59,71 m ² , remont kapitalny; 1999–2000 – remont 8 pomieszczeń – odgrzybienie i izolacja ścian, wymiana okien, nowe posadzki
3.	Roki Sądowe – Lidzbark Warmiński	brak danych	4 – piwnica, 3 – parter	94,5	brak dozoru, instal. ppoż. – nieczynna	1998 r. – adaptowane były przedszkole, remont generalny
4.	Sąd Rejonowy Biskupiec Roki Sądowe Mrągowo	1900	8 +3 piwnica – (w 2 budynkach) 7 – Roki Sądowe	301,83 łącznie	brak dozoru, brak systemu alarm., brak instalacji ppoż.	2000 r. – remont kompleksowy 1 pomieszczenia 1992, 1999 – wymiana instalacji c.o. 1996 – odwodnienie budynku
5.	Sąd Rejonowy Hawa	1976	8 – piwnica	195,35	brak dozoru, brak systemu alarmowego	zwiększenie pow. o 33 m ²
6.	Sąd Rejonowy Kętrzyn	1900	(3 + 3)6 piwnica, w tym 3 poza budynkiem	82,21	brak dozoru, brak systemu alarmowego	2001 r. – oddanie do użytku nowego budynku sądu
7.	Sąd Rejonowy Nidzica	1954	10 – piwnica	217,10	brak dozoru, systemu alarmowego	1999 r. – powiększono arch. o 2 pomieszczenia o pow. 25 m ²
8.	Sąd Rejonowy Ostróda	1900	8 – piwnice	162,22	brak dozoru, brak systemu alarmowego	
9.	Sąd Rejonowy Szczytno	1900	13 piwnice	301,94	brak dozoru	1999 r. – archiwum powiększono o 3 pomieszczenia o łącznej pow. 46,9 m ² – kompletnie wyremontowane

DAS SAMMELN VON GERICHTSAKTEN – DER STAND VON GERICHTSAKTEN IM WIRKUNGSGBIET DES STAATARCHIVS IN OLSZTYN

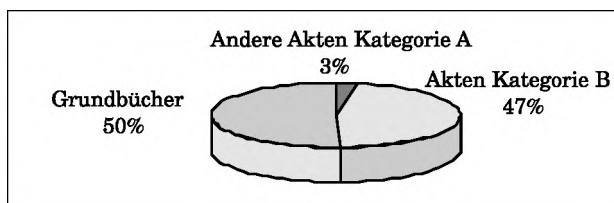
Zusammenfassung

Das Ziel der Arbeit ist die Darstellung von wichtigsten Problemen, die das Akten-sammeln in den Betriebsarchiven der Gerichten betrifft, die sich im Wirkungsbereich des Staatsarchivs in Olsztyn befinden. Man betont vor allem den Charakter des Archivbestandes und die ihn bestimmende Faktoren.

Unter den Faktoren, die einen Einfluss auf die Gestalt des Bestandes haben, schenkt man große Beachtung der Qualität der Lokalbasis und der Darstellung, in wie weit die Sorge um die Größe und den technischen Stand des Archivraumes die Qualität und den Stand der Aktendokumentation beeinflusst.

Nun stehen unter Aufsicht des Archivs in Olsztyn und seiner Filialen folgende Institutionen: Kreisgericht in Allenstein sowie 11 Distriktgerichte, an denen es noch Fernabteilungen oder Staatsanwaltschaften gibt.

In den Gerichtsarchiven sammelt man die eigene Dokumentation, die von den aufgelösten polnischen Gerichten übernommen wurde sowie eine Menge von den deponierten deutschen Akten. Der Aktenbestand ist fast komplett. Im großen Masse geht es hier um die Dokumente, die man lange behalten sollte.

Die Gesamtzahl von Akten in den Bezirksgerichten beträgt ca. 8963 laufende Meter; 50% des Bestandes an allen Gerichten sind die Akte von Kategorie A (ca. 4760 laufende Meter).

Die zum Archiv übergabenden Akten sind richtig geordnet und sie sind in einem guten physischen Zustand. Aber infolge der Verhältnisse, in denen sie gelagert werden, vor allem infolge der zu kleinen Archivmagazinen, wird ihr physischer Zustand immer schlechter. Die Gerichtsarchiven haben eigentlich keine räumliche Reserve und der Raum, den man infolge der Aussonderung von Akten gewinnt, wird sofort mit den Akten besetzt, die von den Abteilungen übernommen werden.

Auf dem Gebiet, das dem Staatsarchiv in Olsztyn unterliegt, gab es Gebäude aus der Jahrhundertwende. Unter 11 besprochenen Gebäuden gibt es 7, die in den Jahren 1880 – 1900 entstanden wurden, ein Gebäude aus dem Jahre 1930, und weitere aus den

Jahren 1954–1976. Die Lager, über die man verfügt, entsprechen nicht der Zahl der erzeugten Akten. Die Gerichtsverwaltung, die sich dessen bewusst ist, dass die Lokalbasis für Archiven immer noch nicht ausreichend ist, versucht, je nach den Möglichkeiten sie zu vergrößern. In den letzten ein paar Jahren hat man fast in allen Einrichtungen neue Räume zur Benutzung freigegeben (insgesamt 7 Räume mit der Fläche von 164 m²) und die weiteren überholt und modernisiert.

Das Zeichen des Interesses an Problematik von Gerichtsakten war das 3. Staatsarchivtagung, der in Lodz am 4–5 September 2001 stattfand. Das Thema des Kongresses lautete: „*Die Archive der Institutionen für Gerichtsbarkeit im Dienst dem Staat und den Bürgern*“.